

FODOK

Hét blad voor ouders, familie en vrienden van dove kinderen - met of zonder CI

FORUM

IN DIT NUMMER

Circle-spel: nieuw muziekprogramma

OPCI over tweezijdige CI

De beeldtelefoon

Een kind in het lichaam van een volwassene

Dovenonderwijs in Marokko

IN DIT NUMMER

- 3 Vier nieuwe bestuursleden voor de FODOK

Thema Het opgroeiende kind

- 4 Circle-spel: muziekprogramma voor kinderen met een CI
6 OPCI streeft naar vergoeding voor tweezijdige CI

- 8 INFODOK FODOKnieuws

Thema Onderwijs

- 10 Interview Aleida van Unen over deelparticipatie
12 Waarom het internaat in Haren niet mag sluiten

Thema Jongeren

- 13 Activiteiten JongerenCommissie en
14 Interview Marte Bol Raap

- 16 10 vragen over... Lezen!

Column Silvia Hartzema

- 18 De beeldtelefoon. Een superding!

Thema MG-doof of zorg?

- 20 Over een kind in het lichaam van een volwassene

Thema Over de grens

- 22 Dovenonderwijs in Marokko: hoe anders is dat?

- 24 Verslag Themadag 2010

- 26 INFOLIO Goed om te weten

- 28 FOTOFOCUS

REDACTIONEEL

Wat een positieve reacties ontvingen we op de eerste FODOKFORUM. 'Onze complimenten voor het schitterend uitzijnde en voortreffelijke informatieve blad. Er staat echt veel informatie in, nuttige tips en leuke interviews. Ga zo door!'

'Het blad en de website zien er mooi uit. Gefeliciteerd!'

'Wat een prachtige uitgave! Bedankt!'

Het is voor ons een bevestiging dat we op de goede weg zijn en daar zijn we blij mee. De FODOK kiest er explicieter voor om alle informatie rondom dove kinderen – met of zonder CI – toegankelijker te maken. Daarvan getuigt dit leden- en donateursblad, maar ook onze nieuwe digitale nieuwsbrief, waarvoor u zich via de website kunt aanmelden. Dat we meer mensen aanspreken zien we aan het groeiend aantal leden en donateurs, maar ook aan de nieuwe aanwas van ons bestuur. De FODOK heeft er inmiddels vier nieuwe bestuursleden bij!

In dit nummer hebben we aandacht voor de actualiteit: hoe gaat het verder met het internaat in Haren en wat is de stand van zaken rondom het tweezijdig CI? We gaan te rade bij ouders: tegen welke ingewikkelde situaties lopen zij aan in de opvoeding van hun kind? Zo spreken we in deze FODOKFORUM met de ouders van Joris over deelparticipatie en met de ouders van Bram over seksualiteit. Ook vragen we jongeren wat zij belangrijk vinden in hun opvoeding. Zo hebben we in deze uitgave een prachtig interview met Marte Bol Raap die trots is op haar identiteit als dove. Uiteraard besteden we naast al deze items ook aandacht aan het werk dat we zelf doen, de activiteiten die georganiseerd worden, de brochures die uitkomen, enzovoort.

Voor de FODOK maar ook voor ouders van dove kinderen is het spannend welke kant we uitgaan in de huidige politieke situatie. Het land staat voor grote bezuinigingen. Zal er veel gesnoeid gaan worden in de voorzieningen voor dove kinderen? De FODOK blijft alert, voor u en voor onze dove kinderen.

Toine van Bijsterveldt,
voorzitter FODOK

VIER NIEUWE BESTUURSLEDEN VOOR DE FODOK!

Het bestuur van de FODOK was al geruime tijd op zoek naar 'vers bloed'. Soms duurt 't even voordat alles dan op z'n plek valt, maar met niet minder dan vier nieuwe bestuursleden, denken we weer helemaal 'up to date' te zijn om ons maximaal in te zetten voor de belangenbehartiging van onze kinderen.

Waar er mensen bijkomen, gaan er uiteraard ook mensen weg. Vanaf deze plek wil ik graag Willemijn Kemp bedanken, die haar bestuursactiviteiten voor de FODOK heeft beëindigd.

Bij deze een warm welkom aan onze vier nieuwe bestuursleden, die zich hieronder kort aan u voorstellen.

Toine van Bijsterveldt

Aleida van Unen

Ik ben Aleida van Unen, geboren in 1972. Ik ben getrouwd met Gert en samen hebben we twee kinderen: een horende dochter geboren in 2001 en een doof geboren zoon die in 2002 ter wereld kwam. Wij wonen in een klein dorpje in Drenthe, Wapserveen. Onze zoon Joris heeft, toen hij zestien maanden oud was, een CI gekregen. Mijn man en ik streven ernaar om onze kinderen tweetalig op te voeden, met gesproken Nederlands en de Nederlandse Gebarentaal.

Map van der Wilden

Toen mijn dove dochter naar de Mgr. Hermusschool in Amsterdam ging (nu Signis) ben ik actief geworden in de Oudervereniging in Amsterdam en raakte ik betrokken bij de FODOK. Inmiddels is mijn dochter achttien en zit ze in 4 havo in het regulier onderwijs. De Oudervereniging bestaat niet meer, maar de FODOK gelukkig wel! Het werk van de FODOK is erg belangrijk om de aandacht vast te houden voor deze kleine groep. Daar wil ik graag bij helpen.

Corien Brokking

Al jaren bezoek ik de federatievergaderingen van de FODOK. Eerst vanuit de oudervereniging van Effatha en later als individueel lid. Het werk van de FODOK vind ik erg belangrijk. De laatste tijd ben ik betrokken bij de Werkgroep Onderwijs FODOK (WOF). Mijn vier kinderen zijn nu tussen de negen en vijftien jaar oud. Drie van hen volgen onderwijs met een 'rugzak'. Ik heb vele jaren gewerkt op de psychiatrische kliniek voor doven in Leidschendam. Momenteel werk ik als verpleegkundige in het Psychiatrisch ziekenhuis in Zoetermeer.

Joke Hoogeveen

Tot slot stelt de redactie graag Joke Hoogeveen aan u voor. Zij draait ook al heel wat jaren mee in de FODOK-wereld. Zij is namelijk al eerder FODOK-bestuurslid geweest. Haar vier kinderen zijn allen volwassen. Drie ervan zijn doof/slechthorend. Joke is orthopedagoge en werkt in het AMC in Amsterdam. Vanwege een rugoperatie zal zij een tijdje niet aanwezig zijn op de bestuursvergaderingen. We wensen Joke een spoedig herstel!

CIRCLE-SPEL: EERSTE MUZIEKPROGRAMMA VOOR KINDEREN MET EEN COCHLEAIR IMPLANTAAT

Stampen en klappen is het allereerste liedje van het Circle-spel, het muziekprogramma dat speciaal is ontwikkeld voor kinderen met een Cochleair Implantaat. Vier jaar geleden klopte Ruud Mourik (zelf slechthorend) aan bij het Leids Universitair Medisch Centrum (LUMC) om een lesboek voor doven en slechthorenden voor te leggen. Van het een kwam het ander. Het LUMC gaf aan dat het graag een speciaal muziekprogramma voor kinderen met een CI wilde maken. Zonder dat hij wist wat een CI was, bood Ruud aan wel een muziekprogramma te willen maken voor deze kinderen.

Ruud studeerde orkestslagwerk aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag en is al 33 jaar als docent slagwerk en componist voor slagwerkensembles verbonden aan het Koorenhuis in Den Haag. Hij heeft meegewerkt aan heel

veel verschillende kleinere en grotere muziekprojecten. Hij is nu zijn werk als docent slagwerk aan het afbouwen en wil meer tijd steken in het maken en doorontwikkelen van muziekprogramma's voor doven en slechthorenden.

CI en muziek

Als kinderen een CI krijgen, wordt bijna alle aandacht gestopt in het leren spraakverstaan. Muziekbeleving komt eigenlijk nauwelijks aan de orde. Met een CI komen geluiden heel vervormd binnen. De software is dan ook in eerste instantie niet ontwikkeld om naar muziek te luisteren. Maar langzaam maar zeker worden ook op dit vlak stapjes gezet. Onderzoek heeft aangetoond dat kinderen door muzieklessen goed leren luisteren en dat helpt weer in de taal- en spraakontwikkeling. Daarnaast, niet onbelangrijk, blijkt dat kinderen doorgaans erg veel plezier beleven wanneer zij bezig zijn met muziek. Plezier beleven aan muziek geldt uiteraard ook voor Ruud. In 2006 maakte hij zijn eerste liedjes, gericht

op kinderen met CI en dat werden er steeds meer. Samen met Patricia Gulpen (toenmalig logopediste van het LUMC) ontwikkelde hij een compleet muziekprogramma.

Ruud: 'Het Circle-spel combineert ieder liedje met een activiteit. Stampen, klappen, bellen blazen, vijf keer op de djembé slaan, etc. Tegelijkertijd wordt er aandacht besteed aan het gebruik van ritmewoorden, het verschil tussen snel en langzaam, hard en zacht (dynamiek), verschil in emotie (blij - verdrietig - boos, etc). Voor de wat oudere kinderen komt daar aandacht voor verschillende toonhoogten bij en het herkennen van diverse instrumenten. Al deze elementen komen spelenderwijs in de lessen terug. Patricia en ik hebben samen veel lessen gegeven die uitgebreid zijn geëvalueerd

en daarna aangepast. Van de volgorde van de liedjes, de instrumenten, tot de bewegingen en de opbouw.'

Mooi lesboek

Nu, vier jaar later, en na twee lesronden Circle-spel in de praktijk, zijn muziek, teksten en activiteiten gebundeld in een werkboek. Met dit werkboek kunnen muziekdocenten, logopedisten en leerkrachten het Circle-spel

Stimuleer je kind te luisteren naar muziek

gebruiken als onderdeel van de hoorrevalidatie voor de muzieklessen. Doordat het muziekprogramma zo volledig, uniek en belangrijk is, heeft de sponsor 'Hear the World' het mogelijk gemaakt dit muziekprogramma te verspreiden onder alle cluster-2-scholen in Nederland. Hierdoor zijn deze scholen gemakkelijker in staat goed muziekonderwijs te bieden aan hun leerlingen.

Ruud: 'Wat opvalt is dat de kinderen over het

algemeen erg gemotiveerd zijn om te horen. Ze letten goed op tijdens de lessen en zijn enthousiast. Het is erg fijn dat het programma nu over het hele land wordt verspreid, zodat meer kinderen ervan kunnen profiteren.

Mijn grootste droom: een speciaal concert van K3 voor dove kinderen

Ruud heeft de smaak helemaal te pakken. Hij zit barstensvol ideeën voor dove en slechthorende volwassenen en kinderen. Onlangs is hij met een groep slechthorende en dove CI-gebruikers naar een concert geweest om daarna onderling ervaringen uit te wisselen. Ruud: 'Het was geweldig! Mijn grootste droom is ooit voor dove kinderen een speciaal concert te organiseren met K3!'

Wil je meer weten over het Circle-spel, kijk dan op www.hetcirclespel.nl. Hier kun je ook de cd en/of het lesprogramma bestellen.

Inge Doorn

*Pag 4: Kinderen op de Bertha Mullerschool krijgen muzikles, foto Frank Malipaard
Boven: Ruud Mourik, inzet: het lesboek
Links: Muziek kan je voelen! Foto Dick Sijtsma*

OPCI STREEFT NAAR VERGOEDING VOOR TWEEZIJDIGE CI

Je hoort er veel over vandaag de dag en ziet het steeds vaker: kinderen met 'bilaterale' ofwel tweezijdige CI. In Scandinavische landen is het al langer heel gewoon dat kinderen tweezijdig geïmplantieerd worden. In Engeland is de vergoeding van een tweede CI bij kinderen begin 2009 goedgekeurd, in België gebeurde dat met ingang van 1 februari 2010.

OPCI

Het Onafhankelijk Platform Cochleaire Implantatie (OPCI) is opgericht door de belangenorganisaties voor doven en slechthorenden (Dovenschap, de FODOK, de FOSS, de JongerenCommissie, de NVVS en de Stichting Plots- en Laatdoven). Samen bundelen wij onze krachten om de belangen van CI-gebruikers in Nederland te vertegenwoordigen. Binnen OPCI is de werkgroep Bilaterale CI actief, een initiatief van drie moeders van kinderen met CI: Juke Westendorp, Ursula Krone en Liesbeth Torenbeek.

Wil je meer weten, heb je vragen of opmerkingen? Mail naar tweezijdigeCI@gmail.com

In Nederland daarentegen wordt een tweede CI in principe alleen vergoed als de doofheid is ontstaan na een hersenvliesontsteking, of bij doofblindheid. En, soms, omdat de verzekering besluit tóch te betalen. Echter, de meeste ouders die bij de verzekering aankloppen om een tweede CI vergoed te krijgen, worden weggestuurd met de teleurstellende mededeling dat dit niet in de basisverzekering zit.

Wat is er aan de hand?

Waarom wordt een tweede CI in Nederland niet vergoed? Heeft men er in Nederland geen geld voor over? Heeft een tweede CI geen meerwaarde? OPCI maakt zich sterk voor de vergoeding van een tweede CI. In Nederland bepaalt het College voor Zorgverzekeringen (CVZ) welke medische ingrepen door de basisverzekering vergoed behoren te worden, en welke niet. In november 2009 heeft het CVZ een standpunt gepubliceerd over de vergoeding van bilaterale CI bij kinderen en volwassenen. Daarin gaven ze aan dat de meerwaarde van tweezijdige implantaties wetenschappelijk nog onvoldoende is aangetoond. Vergoeding voor bilaterale CI wordt daarom (nog) niet opgenomen in de basisverzekering.

OPCI vindt het standpunt van het CVZ, vooral wat betreft kinderen, onverantwoord en dringt aan op een herziening. Kinderen die zo doof zijn dat een hoortoestel op het tweede oor niet meer helpt, zijn in de meeste gevallen gebaat bij een tweede CI. Daarmee is nog niet gezegd dat alle dove kinderen twee CI's moeten krijgen. Dat is een beslissing die ouders, in overleg met artsen en andere deskundigen, zelf moeten nemen. Niet alle ouders willen hun kind nog een keer laten opereren, zeker niet als ze al wat ouder zijn en als de revalidatie zwaar wordt. Maar OPCI vindt dat de mogelijkheid voor ouders en kinderen die dat wel willen er zou moeten zijn.

Eén operatie, twee CI's

Ook is OPCI er voorstander van bij zeer jonge dove kinderen, die nog geen CI hebben, de mogelijkheid te creëren twee CI's in één operatie te plaatsen. Dat scheelt een ziekenhuisopname, een narcose, en heel veel afregelingen. Het kind hoeft maar één keer aan nieuwe geluiden te wennen. Van kinderen die op jonge leeftijd simultaan geopereerd zijn, is bekend dat zij zich zeer goed ontwikkelen.

Op verschillende manieren heeft OPCI aandacht gevraagd voor dit onderwerp: een brief aan minister Klink, een petitie aan de Tweede Kamer, persberichten, een artikel in de Volkskrant en een reportage bij het televisieprogramma Netwerk (*meer informatie: zie www.opciweb.nl*).

Dit alles heeft ertoe geleid dat OPCI, samen met door OPCI uitgenodigde specialisten uit België en Nederland, op 25 mei met het CVZ om de tafel zat. Het CVZ heeft bij die gelegenheid toegezegd met spoed opnieuw naar de zaak te kijken. Laten we hopen op een positieve uitkomst!

Lees meer over dit onderwerp op:

www.fodok.nl/themas/hulpmiddelen/tweezijdige-implantatie en op www.opciweb.nl

Juke Westendorp (OPCI - werkgroep bilaterale CI)

OPCI overhandigt petitie. Fotografie: José Verheul

AMC: standaard twee CI's

In 2009 werd bijna een derde van alle kinderen bilateraal geïmplantéerd - veel meer dan een paar jaar geleden en ook veel meer dan alleen kinderen met hersenvliesontsteking of Usher. Het CI-team van het Academisch Medisch Centrum in Amsterdam (AMC) implanteert, omdat men overtuigd is van de meerwaarde, sinds een aantal jaren gelijktijdig twee CI's bij jonge kinderen zonder bruikbaar restgehoor. Dit gebeurt uiteraard alleen na goed overleg en toestemming van de ouders. Het ziekenhuis neemt de extra kosten op zich.

INFODOK

FODOKNIEUWS

Deze rubriek bevat korte berichten over wat er binnen (en buiten) de FODOK speelt. In veel gevallen vind je op onze website www.fodok.nl meer informatie.

JAARVERSLAG 2009
Binnenkort verschijnt het FODOK-jaarverslag 2009. Wil je graag een exemplaar ontvangen? Stuur een mailtje naar info@fodok.nl

Onlangs verschenen

FODOKFORUM NIEUWSBRIEF

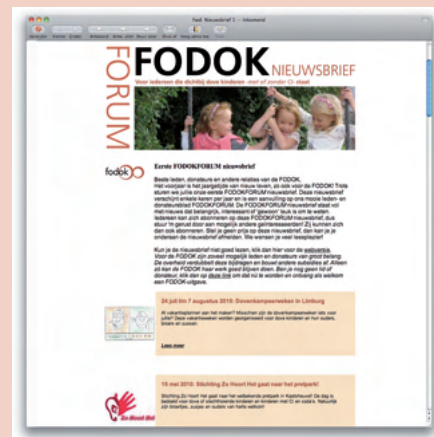
Met enige trots verstuurd de FODOK in mei haar eerste digitale nieuwsbrief. De nieuwsbrief verschijnt enkele keren per jaar en is een aanvulling op het leden- en donateursblad FODOKFORUM.

De nieuwsbrief staat vol met nieuws dat belangrijk, interessant of 'gewoon' leuk is om te weten.

Iedereen, dus niet alleen leden en donateurs, kan zich via de FODOK-website abonneren op deze nieuwsbrief. Heb je informatie voor de nieuwsbrief, mail naar info@fodok.nl!

KEUZELIJST 9 IS UIT!

Leesbevordering is een van de belangrijke aandachtsgebieden van de FODOK. Een onderdeel daarvan is de samenstelling van de FODOK-keuzelijsten. Dit jaar is alweer de negende keuzelijst verschenen. Hierin zijn titels van 'gewone' lees- en voorleesboeken (fictie én non-fictie) opgenomen die ook toegankelijk zijn voor minder enthousiaste lezers, zoals dove kinderen en jongeren. De keuzelijsten zijn te bestellen op www.fodok.nl/uitgaven, maar ook via www.fodok-keuzelijst.nl te raadplegen.

NIEUWE LEDENFOLDER EN NIEUWE DONATEURSFOLDER

Onlangs zijn de nieuwe ledenfolder en de nieuwe donateursfolder van de pers gerold. De oude folder was in meerdere opzichten 'op' en aan herziening toe. Door aparte folders te maken voor leden en donateurs hopen we meer mensen aan te spreken en uiteraard meer leden en donateurs te werven.

VERSLAG DUBBELSPOOR-PROJECT

Van 2006 tot 2009 werkte de FODOK aan het Dubbelspoor-project om meer inzicht te krijgen in de huidige behoeften van ouders van dove kinderen. Onlangs verscheen het projectverslag. Het verslag is voor € 4,00 te bestellen via www.fodok.nl/winkel

Nieuwe brochure MET RUGZAK NAAR SCHOOL!

De brochure *Met rugzak naar school!* is onlangs verschenen. De brochure, samengesteld door de FODOK in samenwerking met de FOSS, staat boordevol informatie voor ouders van een doof of slechthorend kind in het regulier basisonderwijs. De brochure is voor € 3,50 te bestellen via www.fodok.nl/winkel.

Zaterdag 3 juli

NAAR DE DIERENTUIN IN EMMEN OPCI, FODOK en Vereniging Ouders van Dove Kinderen Noord organiseren gezamenlijk een gezellige ontmoetingsdag voor iedereen met een auditieve beperking in Dierenpark Emmen. Er is volop ruimte om van de dieren te genieten, maar ook gelegenheid elkaar te ontmoeten.

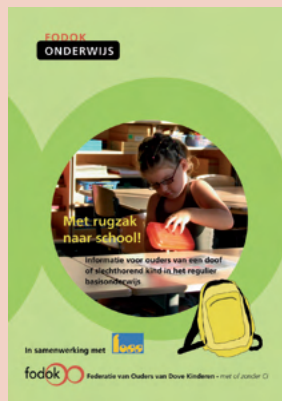
Kijk voor meer informatie op de website (www.fodok.nl/agenda/)!

Vooraankondiging

MG-CONTACTDAG

Op zaterdag 6 november 2010 wordt in Houten de achtste MG-contactdag gehouden onder de titel *Zeggenschap, basis voor een goed leven?* Zet het alvast in je agenda! Meer informatie volgt.

OPROEP

ACTIEVE LEDEN GEZOCHT!

Heb je wekelijks nog een uurtje vrij en vind je het belangrijk om onze samenleving toegankelijk te houden voor dove kinderen met of zonder CI? Overweeg eens om je in te zetten voor de FODOK. De FODOK kan met jouw inzet nog veel meer bereiken.

Wil je:

- meedenken over het onderwijs
- meedenken over goede CI-zorg
- stukjes schrijven voor de nieuwsbrief
- de website beheren
- leuke en interessante informatie voor ouders verzamelen?

Wij kunnen je hulp goed gebruiken.

ARCHIEFRUIMTE OVER?

De FODOK is klein behuist en zoekt voor een deel van haar archief een plek. Weet jij waar we een archiefkast zouden kunnen plaatsen? We horen het graag! Liefst in de buurt van Houten. Mail naar info@fodok.nl

ACTIVITEITENCOMMISSIE

De FODOK wil meer leuke activiteiten organiseren voor dove kinderen - met of zonder CI, hun ouders, broertjes en zusjes. Hiervoor zoeken we mensen die mee willen denken en die mee willen organiseren. Lijkt het je wat? Laat het ons weten op info@fodok.nl

Interview met Aleida van Unen over deelparticipatie

JE WILT GEEN FOUTE BESLISSINGEN NEMEN

Joris is doof en draagt een CI. Vanaf zijn derde jaar zit hij op de dovenschool Guyot (nu Kentalis) in Haren. Vanuit zijn woonplaats Wapserveen is dat één tot anderhalf uur rijden. Dat doe je liever niet elke dag. En dus moest er gekozen worden door Aleida en Gert, Joris' ouders: Joris ging deels onderwijs volgen op de dorpschool.

Aleida en Gert kozen bewust voor de dorpschool, maar vonden ook dat Joris het contact met de dovenwereld niet moest kwijtraken. Aleida: 'Daarom ging Joris in groep 1 en 2 drie dagen per week naar de reguliere school hier in het dorp en twee dagen naar Guyot. Deze combinatie bleek voor hem, toen pas vier, te vermoeiend en onrustig. Hij kon de

omschakeling tussen beide scholen moeilijk maken. Door de lange reistijd en ook omdat er steeds minder gebarentaal werd aangeboden in Haren, wat voor ons net dé reden was Joris daar onderwijs te laten volgen, besloten we Joris voortaan vier dagen naar de dorpschool te laten gaan. Hier begon zijn gedrag te veranderen. Hij begon gedragsproblemen te vertonen, werd onzeker en faalangstig. De overstap van groep 1-2 naar de structuur van groep 3, waar hij nu zit, doet hem goed.

Cognitief kan hij het allemaal goed aan, hij scoort bovengemiddeld op de CITO. Maar zijn gedrag blijft een punt van aandacht. Joris is tussen zijn horende leeftijdsgenootjes de enige met een CI, de enige die niet alles meekrijgt. Maar je weet nooit of dat de volledige verklaring is.'

De toekomst staat open

Ze vervolgt: 'Cognitief en sociaal gezien past het niveau van de dorpschool goed bij Joris, maar toch hij mist het contact met andere dove kinderen. In Haren lijkt er ondertussen

meer duidelijkheid te zijn gekomen in het taalaanbod. De juf in Haren praat over de verschillen tussen de talen en maakt de kinderen op die manier bewust van hun doofheid en alles wat er bij komt kijken. We vinden het ook belangrijk dat Joris dat meekrijgt. Op dit moment lijkt de beste keus: vier dagen regulier onderwijs, met af en toe een tolk, en één dag Guyot. En als wij het gevoel krijgen dat Joris zich eenzaam voelt of teveel op z'n tenen moet lopen, gaat hij weer meerdere dagen naar Haren. Het is moeilijk om in de toekomst te kijken. Je wilt als ouders geen foute beslissing nemen en blijft steeds opnieuw voor- en nadelen tegen elkaar afwegen.'

Je kind is goed zoals het is

Joris is zich ondertussen heel bewust van zijn doofheid en CI. Aleida: 'De CI gebruikt hij functioneel, in het weekend heeft hij niet altijd behoefte om 'm op te doen. Thuis gebaren we dan gewoon allemaal. Het grappige is dat Joris zelf nauwelijks gebaart, hij praat gewoon. Joris' gebaarvaardigheid is nog

O smiecht, je kan het dus wel!

steeds heel goed, dat wees een test recent uit. Ik ben soms verbaasd als ik zie hoe goed Joris met volwassen doven gebaart. Dan denk ik: O smiecht, je kan het dus wel!

Aleida merkt bij veel jonge ouders grote haast om zo snel mogelijk voor de CI-operatie te gaan en liefst ook voor een tweede CI:

'Ik vraag me af of daarmee de acceptatie van de doofheid niet in het gedrang komt. Aan de andere kant: een tweede CI is beter voor richtinghoren in een rumoerige situatie. Het terloopse leren kan erdoor verbeteren. Maar soms denk ik ook wel eens dat een beetje rust geen kwaad zou kunnen: je kind is goed zoals het is! Het kan altijd beter, maar wanneer houdt het dan op?' Gert en Aleida zijn ouders die veel zelf uitzoeken in het traject rondom hun dove kind. Ze merken ook dat er veel onwetendheid is, zelfs bij mensen die in het vak zitten. Er zijn regelmatig discussies met deskundigen over wat 'het beste' is voor hun kind. Zo heeft Joris nu voor één middag een tolk, meer vonden de professionals niet nodig.

Joris is zich heel bewust van zijn doofheid en CI

'Mijn ideaal?', zegt Aleida, 'dat is een horende school, vlakbij huis maar dan met bijvoorbeeld drie dove kinderen in de groep! Zo ontwikkelen de dove kinderen hun eigen identiteit en leren ook de horende kinderen beter omgaan met doven als groep.' Ondertussen houdt ze Joris goed in gaten, wetende hoe belangrijk het is dat hij lekker in zijn vel zit: 'Het loopt gewoon mis als wij als ouders niet voortdurend alert zijn.' En dat is best een treurige conclusie....

*Inge Doorn
Mariën Hannink*

WAAROM HET INTERNAAT IN HAREN NIET MAG SLUITEN!

De FODOK is boos en met reden. Net als in 2007 en 2009 staat de internataatsvoorziening in Haren (Groningen) ter discussie. Het internaat is bedoeld voor dove leerlingen uit het hele land, die bij Guyot (Kentalis) in Haren tweetalig Voortgezet Speciaal Onderwijs (VSO) willen volgen: in het Nederlands en in de Nederlandse Gebarentaal. Het internaat valt niet meer onder VWS, maar nu weigert ook het Ministerie van OCW het te bekostigen. Hieronder nog eens de argumenten, die OCW niet lijkt te begrijpen.

Isolement of identiteit

Voor dove jongeren is het belangrijk om 'lotgenoten' te treffen, met wie ze een cultuur en een taal delen. Behoren tot zo'n groep draagt bij tot een stevig zelfbeeld, een sterke identiteit. Daartegenover staat soms het isolement in het regulier onderwijs: bij de groep die zich dit jaar aanmeldde zitten meerdere jongeren, die het qua cijfers goed deden in het regulier voortgezet onderwijs, maar zich daar vreselijk eenzaam voelden.

Communicatiearmoede of vriendschap

Je zit niet alleen op school voor je schoolse vaardigheden. De schoolomgeving biedt ook de gelegenheid vriendschappen te ontwikkelen en van elkaar te leren. Je leert daar jezelf kennen en met (eigen en andermans) gevoelens omgaan. Dat kan alleen als je drempelloos met voldoende leeftijdsgenoten kunt

communiceren: voor veel dove kinderen is dat in het regulier onderwijs niet mogelijk.

Spreiding of concentratie

Moeten er gewoon meer tweetalige HAVO's komen? Dan zou je overal kleine groepjes voortgezet dovenonderwijs krijgen. Niet prettig voor de jongeren, want je hebt veel minder kans om iemand te treffen die je goed ligt. En in grotere groepen verloopt de communicatie en het leren van de gewone 'sociale codes' veel makkelijker en natuurlijker dan in kleine groepen. En ook: heel gespecialiseerde deskundigheid opbouwen en vervolgens behouden op basis van kleine leerlingaantallen is eigenlijk ondoenlijk.

Wat is er tot nu toe gebeurd?

De FODOK heeft een brandbrief aan minister Rouvoet van Onderwijs gestuurd. We kregen een teleurstellende reactie, die niet in lijn was met eerdere toezeggingen vanuit Den Haag. We zullen het hier dan ook zeker niet bij laten zitten en gaan door met onze acties. Ook Kentalis timmert aan de weg om dit probleem onder de aandacht te brengen in de media en in Den Haag. En betrokken ouders en dove jongeren

hebben zelf nog eens Kamerleden aan hun jasje getrokken. We hopen dat Den Haag echt gaat luisteren, want voor het internaat is het nog nooit zo spannend geweest als nu. We doen ons uiterste best om het tij te keren. Kentalis is voor alle zekerheid op zoek naar gastgezinnen voor die leerlingen die door deze verwickelingen geen internataatsplaats zouden krijgen.

En tot slot

We weten dat er dove kinderen - met of zonder CI zijn, die gelukkig zijn in het regulier onderwijs en die dove en horende vrienden hebben. De FODOK vindt dat ook participatie in het regulier onderwijs (en adequate ondersteuning daarbij) voor dove leerlingen een volwaardige optie moet zijn en blijven. Wij vinden vooral dat per kind bekeken moet worden wat het beste voor hem of haar is. En wij vinden dat ook dove kinderen en hun ouders mogen kiezen voor die vorm van onderwijs die het beste bij hen past. Die keuze wordt hen nu door de Haagse starheid ontnomen.

Mariën Hannink

DE JONGEREN COMMISSIE

Over JC

De JongerenCommissie is de belangenorganisatie voor dove en zwaar slechthorende jongeren (met en zonder CI) van 12 t/m 30 jaar.

We organiseren gezelligheidsactiviteiten, geven voorlichting en behartigen de belangen van onze doelgroep. Jongeren kunnen lid worden van JC, ouders en anderen zijn welkom als vriend van JC.

Meer info:

*www.jongerencommissie.nl
> Steun JC!*

NIEUWE MEDEWERKER VOOR DE JC

Sinds april heeft de JongerenCommissie een nieuwe beleidsmedewerker, namelijk Roos Wattel. Roos is 23 jaar oud, doof en ze is vorig jaar afgestudeerd aan de opleiding Culturele Maatschappelijke Vorming. 'Tijdens mijn opleiding heb ik mij georiënteerd op maatschappelijk ondernemen en mijn passie is belangenbehartiging. Ik houd ervan om dingen te organiseren en te regelen, en om mee te denken over beleid. Ik heb daarom ook veel zin in het werken bij de JongerenCommissie, dé belangenorganisatie voor dove jongeren in Nederland'. Heb je een vraag aan Roos of wil je meer weten? Je kunt haar mailen: r.wattel@jongerencommissie.nl.

TIENERKAMP 'WIE IS DE MOL?'

In juni organiseerde JC samen met de Lonely City een tienerkamp 'Wie is de mol?' op Schiermonnikoog.

EUDY CHILDREN CAMP IN SICILIË EN WFDYS CHILDREN CAMP IN VENEZUELA
Deze zomer wordt voor de eerste keer het EUDY Children camp gehouden, en wel in Syracuse op Sicilië. Dit kamp is bedoeld voor kinderen tussen de negen en twaalf jaar oud. De JongerenCommissie vindt het belangrijk dat dove kinderen in contact kunnen komen met andere dove lotgenoten over de hele wereld. Tijdens dit internationale kamp worden er allerlei leuke activiteiten georganiseerd, onder deskundige begeleiding. Vanuit ieder land gaat er een dove begeleider mee. Omdat de kinderen nog vrij jong zijn, is het extra belangrijk dat de communicatie soepel verloopt, daarom kiezen we voor dove begeleiders die zowel NGT als internationale gebarentaal beheersen. Zoals Marte ook vertelt in het interview op de volgende pagina, hebben dove mensen onderling veel internati-

onale contacten. Het deelnemen aan een van deze kampen is een uitgelezen kans voor een doof kind om hierin op jonge leeftijd al ervaring op te doen. De Jongeren-Commissie steunt deelname van dove kinderen aan deze kampen door een deel van de kosten voor deze kampen te vergoeden. Ook zorgt de JC voor een dove begeleider. Naast de kinderkampen zijn er ook internationale jongerenkampen voor verschillende leeftijden.

Dit jaar zullen vanuit Nederland één kind en een dove begeleider bij dit geweldige kamp aanwezig zijn. Het is nog niet bekend wanneer het volgende EUDY Children camp is. Het volgende WFDYS camp is in 2014. Interesse? Houd de website van de JC in de gaten! www.jongerencommissie.nl

Roos Wattel

Interview Marte Bol Raap

IK BEN TROTS OP MIJN IDENTITEIT ALS DOVE

Hallo! Stel jezelf even voor?

'Ik ben Marte Bol Raap, 25 jaar, en ik woon in Amsterdam. Ik heb een paar jaar pedagogische wetenschappen gestudeerd aan de Universiteit van Amsterdam, om daarna docent gebarentaal te worden.'

Ben je doof geboren en ben je de enige dove in de familie?

'Ja, ik ben doof geboren en ik ben de enige dove in de familie. De oorzaak van mijn doofheid is onbekend.'

Hoe denk je eigenlijk over een CI?

'Ik heb geen CI en heb daar ook geen behoefte aan.'

Op welke school heb je gezeten?

'Ik heb op de Guyotschool in Haren gezeten. Ik vond het erg prettig dat er les werd gegeven in gebarentaal. Tijdens mijn basisschoolperiode heb ik wel één dag per week op de horende school gezeten. Meediscussiëren was daar lastig en ik bleef op de achtergrond. Het feit dat ik op de dovenschool geen VWO kon volgen vond ik jammer. Ik heb één week lessen gevolgd op een horende middelbare school, maar dat beviel niet. Toen ben ik HAVO gaan doen op de Guyotschool.'

Hoe communiceerden jullie vroeger thuis in het gezin?

'We gebruikten een mix van NGT en NmG, de communicatie verliep prettig.'

Hoe is je contact met je familieleden?

'Eén tante kan gebarentaal want ze werkt al heel lang op het doveninstituut in Haren. En verder verschilt het per familielid, de een gebruikt vingerspelling en de ander articuleert extra duidelijk. Ik merk wel dat ik een nauwere band heb met degenen, die kunnen gebaren.'

Hoe ziet je vriendenkring eruit, heb je dove en/of horende vrienden?

'Ik heb veel dove vrienden en ook een paar horende vrienden. Mijn horende vrienden kunnen allemaal gebaren, sommige ken ik al van kleins af aan. Met hen heb ik een soort huis-tuin-keuken-gebarentaal ontwikkeld. Andere horende vrienden konden al gebarentaal, toen ik ze ontmoette.'

Had je vroeger ook contact met andere kinderen uit je buurt?

'Ja, ik had contact met kinderen uit de buurt, dat ging gewoon vanzelf; spelenderwijs.'

Wat zijn je hobby's?

'Mijn hobby's zijn boeken lezen, gezellig met vrienden een wijntje drinken, films kijken, fotograferen, reizen.'

Het maakt voor ons geen verschil uit welke cultuur je komt. Turks, Japans, Fins of welke nationaliteit dan ook, de dove identiteit brengt ons bij elkaar

Hoe heb je het ervaren om op te groeien als een dove persoon?

'Mijn ouders hebben voor gebarentaal gekozen, waar ik ze nu nog steeds dankbaar voor ben. Als ik bij dove kinderen thuis kom en ik zie hun ouders door middel van orale communicatie met hen communiceren, dan lijkt me dat heel vermoeiend. Door de manier van communiceren heb ik een leuke onbezorgde jeugd gehad, ook omdat ik naar een dovenschool ging waar ik dus geen moeite heb

hoeven doen om te communiceren met andere kinderen.'

Hoe vind je het om doof te zijn en hoe kijk je tegen gebarentaal aan?

'Doof zijn hoort bij mij. Dovencultuur is een deel van mijn leven. Ik vind dat ik een mooi leven heb. Gebarentaal vind ik een prachtige taal. Ik ben trots op mijn identiteit als dove, omdat dat mij als persoon heel erg heeft verrijkt. Ik reis veel en heb dove vrienden uit de hele wereld. Ik heb het idee dat doven een groter netwerk hebben en dat doven dichter bij elkaar staan. Het maakt voor ons geen verschil uit welke cultuur je komt. Turks, Japans, Fins of welke nationaliteit dan ook, de dove identiteit brengt ons bij elkaar.'

Vind je de dovenwereld en haar bijbehorende activiteiten belangrijk?

'Ik vind de dovenwereld een belangrijk onderdeel van mijn leven. Ik ga alleen naar activiteiten waarin ik interesse heb of die ik leuk vind om te doen.'

Ouders denken na over een CI voor hun kind. Wat wil jij hen zeggen?

'Ik weet dat zij voor een moeilijke keuze staan. Of zij hun kind een CI gaan geven of niet, daar kan ik eigenlijk niks over zeggen. Ik kan wel zeggen dat het belangrijk is dat het kind gebarentaal leert. Het is belangrijk dat er voldoende wordt gecommuniceerd en dat het kind gewoon lekker gemakkelijk kan communiceren. Als de CI uit staat, is het kind gewoon weer doof.'

Wat vind jij belangrijk bij de opvoeding van dove kinderen?

'Goede communicatie is van groot belang. Het is tevens belangrijk om het kind overal bij te betrekken en het dove kind niet buiten te sluiten. Dus in het bijzijn van het kind praten in gebarentaal zodat het alles goed kan volgen. Het is ook belangrijk dat het kind niet te beschermd wordt opgevoed. Een doof kind moet de wereld zelf verkennen, zodat het een sterke persoonlijkheid kan ontwikkelen.'

TIEN VRAGEN OVER...LEZEN

1 **Waarom hebben veel dove kinderen moeite met (leren) lezen?**

Een horend kind begint met lezen als hij de gesproken taal al aardig beheerst. Dat helpt hem met (leren) lezen, want hij heeft al kennis van de woorden en de regels van de gesproken taal. Hij begrijpt zinsconstructies, grapjes, verwijzingen naar andere situaties. Doorgaans krijgt hij zo de smaak steeds meer te pakken. En zo kan hij zich ontwikkelen tot een enthousiaste lezer. Een doof kind begint met weinig kennis van de Nederlandse taal en een kleinere woordenschat in het Nederlands, hij zal het Nederlands grotendeels leren dóór te lezen.

2 **Hoe leren dove kinderen dan lezen?**

Op verschillende manieren: van jongs af aan leren ze gebaren en woorden. Er worden verhalen verteld en boekjes 'voorgelezen'. Al vroeg wordt hen het besef bijgebracht dat die woorden ook in letters geschreven kunnen worden, ze leren ook relatief vroeg vingerspellen. Maar net als in een vreemde taal moet de betekenis van ieder te lezen woord apart en bewust aangeleerd worden, gekoppeld aan het bijbehorende gebaar, soms met gebruik van klankgebaren. Dat betekent veel oefenen en veel herhalen tot ook zij de vaart

erin hebben en ontdekken dat lezen meer is dan het ontcijferen van een opeenstapeling van woorden.

3 **Maar dove kinderen met CI horen toch veel meer, lezen ze dan ook beter?**

De eerste onderzoeken wijzen uit dat dove kinderen met CI inderdaad beter lezen dan dove kinderen zonder CI, maar dat ze nog niet het niveau van horende kinderen halen én dat ze ook op zeker moment langzamer vooruit gaan dan je zou verwachten. Het feit dat ze niet altijd direct precies alle klanken van een woord kunnen herkennen, betekent dat ze vaak meer energie en tijd nodig hebben om een tekst te lezen.

4 **Er zijn ook dove volwassenen die graag en goed lezen, hoe zit dat dan?**

Dat hebben wij ons ook afgevraagd en we hebben verschillende van die goede dove lezers bevroegd. Wat bleek: ze werden bijna allemaal van huis uit erg gestimuleerd. Vaak werd er thuis voorgelezen en soms kregen ze tips over leuke boeken van een bevlogen docent. De meesten van hen beseften rond een jaar of tien wat boeken konden betekenen. In die periode hadden ze inmiddels al

heel wat ervaringen opgedaan en begrepen ze beter hoe de wereld om hen heen in elkaar zat. Dat heeft ze erg geholpen bij het ontwikkelen van nieuwsgierigheid en leeshonger.

5 Wat voor tips gaven die goede dove lezers mee?

Veel voorlezen, kinderen zelf boeken laten uitkiezen, veel ervaringen laten opdoen (dus veel met ze communiceren). Ze zeiden ook veel aan strips te hebben gehad: stripboeken geven meer visuele houvast bij de verhaallijn. En, zo waarschuwden ze, het verhaal is belangrijk, onderbreek dus niet te vaak om woordjes op te zoeken of vragen te stellen. Dove lezers willen 'een film zien in hun hoofd.'

6 Wat kun je als ouder doen om je kind te stimuleren met lezen?

Vooral uitstralen hoe leuk lezen kan zijn: veel voorlezen, maar ook af en toe zelf in een boek verdiept zitten. Ga niet schools zitten oefenen met je kind: het (leren) lezen op school gaat een stuk beter als het kind al aan den lijve heeft ondervonden wat leesplezier is. Vestig de aandacht op letters in de omgeving, maak er

een soort spelletje van. Veel ouders plakken geeltjes met woorden op diverse attributen in huis: zo ziet het kind dat bij al die dingen een woord en eventueel een gebaar hoort. Daarnaast is het ook goed om aandacht te hebben voor abstracte begrippen, zoals 'verjaardag', 'vrolijk', 'ouderdom', enzovoort.

7 En wat kan de school nog doen om het lezen van dove kinderen te verbeteren?

Door de techniek van het lezen altijd te koppelen aan het begrip: waar gaat het over, wat zijn verbanden? Daarnaast door ook veel aandacht te besteden aan stillezen en boekpromotie, zoals de Leesvertelwedstrijd en de Boekenweek bijvoorbeeld. Op een aantal scholen werkt men momenteel met het LIST-project: Lezen IS Top. Daarbij wordt meer tijd aan (stil)lezen besteed, staan leesplezier en leesbeleving voorop en worden docenten geschoold in de goede begeleiding per 'soort' lezer.

8 Ik krijg mijn puber niet meer aan het lezen, wat nu?

Dat geldt niet alleen voor dove pubers. Maar wat je kunt doen, is ook je dove puber af en toe voorlezen of met hem om de beurt lezen. Of hem wijzen op informatieve boeken, die kunnen ook boeien. Jongerenkranten zoals Kidsweek in huis kunnen helpen, maar ook Makkelijk Lezen-boeken: boeken die wel voor deze leeftijd zijn geschreven, maar in toegankelijke taal. Denk bijvoorbeeld aan de Troef-reeks, uitgegeven

door Van Tricht uitgeverij, in samenwerking met de FODOK.

9 Wat doet de FODOK eigenlijk nog meer op het gebied van lezen?

We geven jaarlijks de FODOK-keuzelijst uit: een verzameling titels en korte beschrijvingen van 'gewone' kinder- en jeugdboeken, die toegankelijk geacht worden voor dove lezers, zie ook www.fodok-keuzelijst.nl. Daarnaast werken we op verschillende manieren aan leesbevordering: we bieden ouderavonden aan en maken informatie-materiaal. En in 1987 al gaven we *Open boek* uit, richtlijnen voor auteurs van boeken voor dove jongeren. Ook handig als je bestaande boeken wilt screenen voor dove jongeren.

10 En hoe zit het met het grootste leesfeest van het jaar?

Ja natuurlijk, de Leesvertelwedstrijd, georganiseerd door de Stichting Woord & Gebaar! Die hoort ook bij het rijtje hierboven, alles tezamen gesubsidieerd door het ministerie van OCW. De Leesvertelwedstrijd laat zien hoe belangrijk gebarentaal kan zijn voor het leesplezier. Dit evenement vormt een belangrijke stimulans voor alle dove kinderen die betrokken zijn bij de voorrondes en die op de jaarlijkse finale ademloos toekijken.

*Marjolein Buré
Mariën Hannink*

COLUMNUIT HET LEVEN VAN SILVIA

DE BEELDTELEFOON, EEN SUPERDING!

Dove ouders van dove kinderen ervaren soms sterker de problemen waar (horende) ouders van dove kinderen tegenaan lopen. Aan de andere kant is doofheid bekend en dat maakt de communicatie met je dove kind een stuk eenvoudiger. Silvia (35) is getrouwd met Mike Hartzema. Ze zijn beiden doof. Mike en de twee kinderen Dylan (7) en Melissa (6) hebben een CI, Silvia is tevreden zonder.

Niet zo lang geleden kregen we een beeldtelefoon. We waren best benieuwd hoe dat zou werken. We wilden graag een beeldtelefoon, want twee klasgenootjes van Melissa hebben hem ook. Het is leuk voor ze om lekker met elkaar te kunnen gebaren, zodat ze ook buiten school gemakkelijk contact kunnen hebben.

Het was even wennen hoe de telefoon werkte, maar toen Melissa haar vriendinnetje via de beeldtelefoon zag, begon ze helemaal te stralen! De eerste keer hielp ik haar via de beeldtelefoon te babbelen, want het was vreemd dat dat nu zo maar kon. Maar de volgende keer kon ze het al alleen. Zij vond het super! Dylan baalde. Hij had geen vriendjes met beeldtelefoon, maar door zijn enthousiasme is ook daar verandering in gekomen. Iedere avond 'beeldbabbelt' hij inmiddels even met zijn beste vriend in Zoetermeer.

Begin maart gingen Mike en Melissa naar de themadag van de FODOK. Ik was thuisgebleven omdat ik me niet lekker voelde. Opeens zag ik de alarmlamp flitsen, ik keek naar buiten wie er aan de deur was. Maar er was niemand. Raar. Weer ging de flitser, en nog eens. Ik begreep er niets van. Toen kreeg ik een sms van Mike: of ik naar de beeldtelefoon wilde komen!

Iedere avond even beeldbabbelen met je vriend of vriendin

Oh, het waren telefoonflitsen! Ik zette gauw het apparaat aan en zag Mike en Melissa op het beeldscherm. Het was geweldig! We konden even heerlijk babbelen over hoe ze het hadden. We beseffen hoe belangrijk de beeldtelefoon is voor de kinderen. Hun wereldje wordt groter, en zelfs nog groter als meer vrienden een beeldtelefoon hebben. Veel horende kinderen hebben een mobiel waarmee ze anderen even kunnen bellen. Nu kunnen zij iemand beeldbellen! Het is een superding!

De Projectgroep Beeldtelefonie van de Vereniging Ouders van Dove Kinderen Noord stimuleert het gebruik van de beeldtelefoon en geeft informatie en advies over de aanschaf en het gebruik van een beeldtelefoon. Op www.oudersvandovekinderennoord.nl staan voorbeeldbrieven voor een aanvraag en er is zelfs een telefoonlijst van beeldtelefoonbezitters. Handige sites zijn ook www.gebaarinbeeld.nl en www.beeldbellen.info.

FODOK IN EEN NIEUW JASJE

Met de verandering van de subsidiestructuur, die overwegend negatief uitpakt voor de FODOK, ontving de FODOK in 2008 en 2009 professionaliseringssubsidie. Deze subsidie moest gebruikt worden voor het, de naam zegt het al, professionaliseren van de organisatie. Voor de FODOK was snel duidelijk: deze subsidie zou gebruikt worden voor ledenwerving en het vergroten van onze herkenbaarheid. De FODOK heeft hierin professionele ondersteuning gevraagd aan het communicatie- en adviesbureau Meesters in Communicatie (MIC) van Frank Heijster en Christel Jansen en vormgeefster Helga van Raan van Studio Hooghalen.

Ledenwerving

De FODOK heeft vanuit het verleden een groot bestand met niet betalende 'leden'. Vroeger werden leden van een oudervereniging automatisch ook als lid van de FODOK beschouwd. De nieuwe subsidiestructuur noodzaakt ons tot het veranderen van dit uitgangspunt. Daarnaast is het aantal ouderverenigingen gedaald en zagen we in dat we door deze werkwijze inmiddels een zeer vervuild ledenbestand bezaten. In 2009 hebben we aan alle niet-betalende mensen uit ons bestand een ansichtkaart gestuurd met de vraag of zij lid of donateur wilden worden. Daarna zijn we gestart met een belronde naar zoveel mogelijk mensen uit ons bestand met de vraag lid of donateur te worden en ook anderen hiertoe aan te zetten. Deze opschoonactie, die

overigens nog niet helemaal is afgerond, leverde nieuwe leden en donateurs op. Ook was het goed eens flink de bezem door ons ledenbestand te halen. Een groot succes dus!

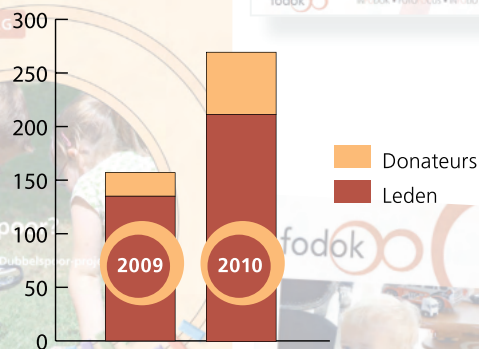
Herkenbaarheid

Naast de aandacht voor de ledenwerving hebben we 2009 gebruikt voor het ontwikkelen van een huisstijl, om beter zichtbaar te worden. Alle uitgaven, brieven, enveloppen etcetera. krijgen een herkenbare FODOK-uitstraling. Zodat beter opvalt wat de FODOK allemaal doet. In het kader van 'voor wat, hoort wat' hebben we daarnaast een geheel nieuw ledenblad gemaakt: FODOKFORUM. Sinds kort hebben we nu ook een digitale nieuwsbrief die een aantal keren per jaar wordt verstuurd. Heel recent hebben we twee nieuwe folders gemaakt voor onze toekomstige donateurs en leden. Met al deze acties en middelen hopen we onze leden en donateurs goed op de hoogte te houden van alles wat er speelt rondom dove kinderen met of zonder CI. En natuurlijk brengt dit ook geld in het laatje!

Door de wijziging van de subsidiestructuur is de basissubsidie afhankelijk geworden van het aantal leden en donateurs dat we hebben. Van VWS krijgt de FODOK als basissubsidie het dubbele van de contributiebedragen die we ontvangen. Willen wij dat onze subsidie op gelijk niveau blijft dan moeten we 650 leden en donateurs hebben in 2012. We moeten nog flink groeien dus! Maar u kunt ons hierbij helpen. Wijs iedereen in de buurt van dove kinderen - met of zonder CI op de mogelijkheid lid of donateur van de FODOK te worden.

Wat heeft het opgeleverd?

Op de peildatum 1 april 2009 hadden we 135 betalende leden en 22 donateurs (samen 157). Per 1 april 2010 waren dit 212 betalende leden en 58 donateurs (samen 270).

Dus: in één jaar kregen we er 77 leden en 36 donateurs (samen 113) bij! Een forse toename dus. Het is onze wens (maar ook bittere noodzaak) dat aantal de komende jaren nog fors te laten groeien! Helpt u ons daarbij?

Inge Doorn

Over een kind in het lichaam van een volwassene

HOE KAN HIJ MET ZIJN LICHAAM VERDER?

Bram is vijftien, hij is nagenoeg doof, verstandelijk gehandicapt en heeft een stoornis in het autistisch spectrum: MG-doof dus (waarbij MG staat voor meervoudig gehandicapt). Hij woont door de week bij Kentalis (voorheen Viataal) in Sint-Michielsgestel. Via een hulpverlenster daar ben ik in contact gekomen met zijn ouders. Want die wilden wel eens praten over een onderwerp dat voor veel ouders van MG-dove kinderen en jongeren taboe is: seksualiteit.

Graag willen Brams ouders, Frits en Marieke, de lezers van FODOKFORUM laten meedelen in hun zorgen om Bram. Door hun eigen werk, ze werken allebei in het speciaal onderwijs, zijn ze zich meer dan bewust van het feit dat seksualiteit ook bij deze groep hoort. 'Je kunt wel zeggen: ik wil dat niet hebben. Maar je hebt het maar te accepteren', zegt Frits. En zo is de toon van het hele gesprek: nuchter en reëel. Maar ook gefrustreerd, want ze merken dat Bram hulp nodig heeft bij zijn ontwikkelende seksualiteit. En die is op dit moment niet te vinden.

Maar laten we bij het begin beginnen: bij Bram, een lieve jongen die erg van gezelschap kan genieten, zijn eigen geintjes heeft en, als hij een van zijn buien heeft, soms even 'bij kop en kont gepakt moet worden', zoals Frits dat noemt. Hij communiceert op een heel basaal niveau en woont in een groep van vier jongeren, met twee begeleiders.

Seksuele behoeften

Van jongs af aan vertoont Bram rijgedrag, iets dat je overigens meer ziet bij MG-kinderen: ze wrijven dan met hun geslachtsdeel ergens langs. Zijn ouders konden hem daar niet op aanspreken. Door zijn handicap is hem immers niet uit te leggen wat de mores is. Lastig, hoe moet je daarmee omgaan?'

Nu Bram ouder wordt en een volwassen lichaam krijgt, zien Marieke en Frits ook dat zijn seksuele behoeften veranderen: 'Hij wil masturberen, maar kan dat niet goed'. Maar ook dat kunnen zijn ouders hem niet uitlegen. Hij is een kind in een volwassen lichaam, beseffen ze. Ze zien hoe Bram hiermee worstelt en overleggen met de groepsleiding. Besloten wordt om FleksZorg in te schakelen, een organisatie die sekszorg biedt voor mensen met een beperking. Die zou Bram misschien kunnen helpen. Maar helaas: FleksZorg geeft aan dat zij geen zorg kunnen leveren, omdat Bram minderjarig is.

'Seksuele voorlichting kunnen we Bram niet geven; dat begrijpt hij niet'

Marieke en Frits kunnen Bram niet helpen: dat hoort niet bij hun rol als opvoeder en strikt genomen kun je dan van misbruik beschuldigd worden. Hetzelfde geldt eigenlijk voor de groepsleiding. Seksuele voorlichting kunnen ze Bram niet geven, want dat begrijpt hij niet. Ook de Toolkit *Totale Communicatie Lichaam en Seksualiteit* is voor hem nog te abstract, daar kan hij niet mee uit de voeten. Pas over twee jaar kunnen ze hulp voor Bram krijgen. En dat is frustrerend voor hem en voor zijn ouders en begeleiders.

En de toekomst?

Bram en zijn ouders hopen dat er bij hen in de buurt (in het oosten van het land) een woonvoorziening komt voor jongeren zoals Bram. Met dezelfde goede zorg als in Sint-Michielsgestel, maar dan dichterbij. Marieke: 'Dat moet toch kunnen: er zijn medebewoners van Kentalis die met dezelfde taxi meekomen. Dus er zijn vast meer ouders in de buurt te vinden die dat willen. Daar mag bij de instelling wel wat meer aandacht voor zijn. Bram is ons kind en hoort in ons leven, net zoals onze andere

kinderen. En je wilt dat je kinderen gelukkig worden, liefst een beetje bij jou in de buurt, toch?'

Naschrift: natuurlijk zijn we op zoek gegaan naar andere mogelijkheden voor Bram. Diverse professionals uit de verstandelijk gehandicaptenzorg bevestigden het verhaal van FleksZorg: alleen sekszorg voor meerderjarigen; anderen hadden het over een leeftijdsgrens van zestien. FleksZorg lichtte hun standpunt nog eens schriftelijk toe: 'Volgens de wet (strafrecht) is die leeftijdsgrens zestien jaar, echter heeft FleksZorg gekozen voor de veiligere grens van achttien jaar om maatschappelijke discussie te voorkomen.' Bij de SAR (Stichting Alternatieve Relatiebemiddeling) kregen we geen reactie. Wie op dit artikel wil reageren met vragen of tips kan mailen naar m.hannink@fodok.nl.

Bij de FODOK is over dit onderwerp verkrijgbaar: *'Net even anders. Sociaal-emotionele en seksuele opvoeding & het MG-dove kind'*, in 2007 verschenen in het kader van het MGplus-project.

De toolkit *Totale Communicatie Lichaam en seksualiteit* is verkrijgbaar via de webshop www.kentalis.nl.

Mariën Hannink

(De namen in dit artikel zijn veranderd in verband met de privacy)

DOVENONDERWIJS IN MAROKKO: HOE ANDERS IS DAT?

Er bestaan al langere tijd contacten tussen het Nederlandse cluster 2-onderwijs en dat in Marokko. Wederzijds valt er veel te leren. In 1999 bracht Effatha (nu onderdeel van Kentalis) een bezoek aan Marokko. In 2007 deed Auris dat, in het gezelschap van vertegenwoordigers van FODOK en FOSS.

We hebben veel geleerd over gastvrijheid en de tijd nemen voor elkaar, over veel doen met weinig materiaal en over acceptatie van handicaps in het huidige Marokko. Maar we hebben nog niet veel van die kennis in de praktijk kunnen brengen. Al nemen de contacten met allochtone ouders toe, we zouden er graag nog veel meer in beeld willen hebben, om

te weten wat zij van ons verwachten en wat zij wellicht weer aan de versterking van de FODOK kunnen bijdragen.

In het Matra-programma werken Auris, het Marokko Fonds en AMES (een stichting waaronder de dovenschool van Casablanca valt) samen aan verbetering van de kwaliteit van onderwijs in Marokko. Het Matra-programma maakt het mogelijk dat Nederlandse expertise naar Marokko gebracht wordt via ervaren medewerkers. In de komende drie jaar geven

zij verschillende modules aan het team van de dovenschool Mouna in Casablanca. De eerste twee modules zijn inmiddels verzorgd door Bertie Nass en Bert Biesmeijer, beiden werkzaam bij Auris Dienstverlening. Hieronder vertelt Bert over zijn ervaringen.

De dovenschool in Casablanca

In 1975 had de school nog maar één klas met tien leerlingen, inmiddels zijn er 270 leerlingen. Voor de docenten is er nog geen speciale opleiding. Het ministerie van Onderwijs in Marokko wil over vijf jaar voor alle vormen van speciaal onderwijs een opleiding hebben. Binnen de school zijn drie afdelingen: Primair Onderwijs, een afdeling waar kinderen op latere leeftijd binnenstromen en Praktijkonderwijs.

Primair Onderwijs

Op de afdeling Primair Onderwijs zitten dove leerlingen van vijf tot twaalf jaar. Ze beginnen doorgaans als ze vijf of zes zijn. De leerkracht staat centraal in deze afdeling: zij (soms hij) bepaalt wat er in de les gebeurt. Er is geen uitgebreid schoolplan waarin de doelstellingen duidelijk omschreven zijn. Men werkt volgens de reguliere metho-

Matra-programma: Nederlandse doven- expertise naar Marokko

den, de tekst wordt wel aangepast voor dove leerlingen. De communicatie in de klassen vindt plaats door gesproken taal, ondersteund met gebaren. De leerkrachten gebruiken de gebaren die ze tijdens hun stage op school geleerd hebben. Er bestaat namelijk geen gestandaardiseerde Marokkaanse gebarentaal. De gebaren leren ze van hun dove collega's of van de leerlingen.

Afdeling voor late binnenstromers

Op deze afdeling zitten de leerlingen die op latere leeftijd op school zijn gekomen. Vaak wonen die ver weg en werden ze aanvankelijk thuis gehouden door hun ouders. Deze leerlingen hebben vaak geen taal geleerd. Na een periode van drie jaar gaan deze leerlingen naar de afdeling Primair Onderwijs of naar het Praktijkonderwijs. De lessen zijn hier aangepast aan het niveau van de leerlingen.

Praktijkonderwijs

Na zes jaar Primair Onderwijs gaan de leerlingen naar het Praktijkonderwijs, in een ander gebouw. De directeur stelt de groepen samen, de leerlingen kunnen niet zelf kiezen. Jongens en meisjes kunnen zowel naar een kappersopleiding als naar de opleiding sieraden maken. Daarnaast is er een opleiding tot coupeuse voor meisjes, waar grote behoefte is aan moderne machines.

De kappersopleiding biedt meisjes meer toekomstperspectief dan de jongens, zo vertelt de directeur. Sieraden maken de leerlingen bij een bedrijf in de stad, voor 1000 dirham (ongeveer € 100,00) per maand. Na een proeftijd van twee jaar en een examen krijgen ze het minimumjeugdloon: 2009 dirham (ruim € 200,00).

Rol van dove medewerkers binnen school

Op de school werken diverse dove medewerkers, sommige als docent, andere met een ondersteunende taak. Op de Praktijkafdeling werken vier dove medewerkers die allen les geven. De inzet van dove medewerkers wordt door de school gezien als een manier om de leerlingen een soort rolmodel te bieden.

Dove medewerkers fungeren ook vaak als intermediair en als gesprekspartner voor de dove leerlingen: Marokko kent geen gebarentolken. Bij belangrijke gebeurtenissen kan de directeur of zijn assistente als tolk fungeren.

Rol van de ouders

De rol van de ouders is beperkt. Naast enkele oudermiddagen, waarbij de resultaten besproken worden, hebben ouders weinig of geen inbreng. Wel staat de deur altijd open voor ouders. Er is geen gezinsbegeleiding en er zijn geen oudercursussen. Een van de speerpunten van het Matra-project is dan ook de betrokkenheid van de ouders te vergroten en voorlichtingsprogramma's te ontwikkelen. Het bestuur van de school bestaat wel uit een aantal ouders (meestal vaders) van leerlingen. Dit bestuur speelt een belangrijke rol in het reilen en zeilen van de school.

Bert Biesmeijer

Foto's: Mariën Hannink.

Ieder jaar in maart organiseert de FODOK een FODOK-dag, de laatste paar jaar doen we dat samen met de JongerenCommissie. Het begon als aankleding voor onze Algemene Ledenvergadering, om het voor onze leden aantrekkelijk te maken, maar inmiddels is het een zeer uitgebreide dag geworden. Ieder jaar proberen we voldoende verschillende workshops te organiseren, zodat er voor iedereen wel iets interessants bij zit. Daarbij is het altijd een prima gelegenheid om andere ouders te ontmoeten. De samenwerking met de JongerenCommissie is ook heel succesvol. Veel ouders vinden het geweldig om dove jongeren te zien en te spreken.

'De themadag is voor ons geslaagd als men nieuwe dingen heeft gehoord of gezien en geïnspireerd weer naar huis gaat. Daar doen we ons best voor'

Verslag van de themadag

OPEN DE WERELD

Op 6 maart 2010 vond weer de jaarlijkse FODOK/JC-dag plaats, onlangs omgedoopt tot themadag. Het bezoek aan deze dag is voor ons een vaste terugkerende traditie en een van de hoogtepunten in het 'gebarenjaar' van ons gezin.

De dag begint altijd met een warm welkom en koffie/thee met de steevast door Stijn Tilanus (FODOK-bestuurslid) gebakken koek. Na wat eerste ontmoetingen is het tijd om in de gymzaal de Algemene Ledenvergadering (ALV) bij te wonen. Goed om weer even te horen hoe het reilt en zeilt in de federatie en waar de speerpunten liggen. En natuurlijk een ideale mogelijkheid om je eigen stem te laten horen.

Ieder jaar ontmoeten we weer veel mensen, oude bekenden en nieuwe gezichten

Na de ALV was de hoofdlezing door Corrie Tijsseling. Corrie vertelde boeiend over de wijze waarop ouders hun cultuur op hun kinderen overbrengen. Echter, horende ouders kunnen hun kind niet leren hoe je als doof persoon functioneert in de samenleving. Daarbij ben je als horende ouder ook niet een compleet voorbeeld voor je dove kind. In deze lezing ging het erom hoe je als ouder en dove jongere elkaar zou kunnen vinden.

Tijdens de goed verzorgde lunch is het altijd een gezellige boel. Iedereen praat en gebaart met elkaar. Veel contacten worden opgehaald of gelegd. Het is een ideale omgeving om ervaringen met elkaar uit te wisselen. Daarnaast is er volop de ruimte om de informatiemarkt te bezoeken. Veel organisaties zijn aanwezig, zodat er veel informatie te halen is.

In de middag waren er een twaalfstal zeer verschillende workshops. Doordat iedereen kiest welke twee workshops je wilt volgen, kun je zelf je middag heel interessant invullen.

De kinderen hebben zich opperbest vermaakt bij de uitstekende en enthousiaste kinderopvang. Er waren leuke activiteiten georganiseerd. Eric Borrias en Tineke Williams speelden het sprookje 'de Prinses die niet wilde trouwen', een prachtige kindervoorstelling. Daarnaast waren er verschillende knutselactiviteiten en kon er natuurlijk gewoon lekker gespeeld worden. Tot grote teleurstelling van onze kinderen moesten ze eind van de dag met ons mee naar huis. Fraai geschminkt en moe van het spelen stapten ze weer in de auto. Kortom een leuke, prima georganiseerde dag met een grote opkomst. Ieder jaar ontmoeten we weer veel mensen, oude bekenden en nieuwe gezichten. Het is erg leuk om ervaringen met elkaar te delen en gewoon gezellig een dag weg te zijn.

Tot ziens bij de themadag 2011!

De complete tekst van de lezing van Corrie Tijsseling, maar ook de teksten van de meeste workshops zijn te vinden op www.fodok.nl/fodok/fodokdag

Gert van Unen

Goed idee! Word nu lid of donateur van de FODOK en bezoek bijvoorbeeld de themadagen gratis. Graag tot ziens in 2011!

AANMELDING

fodok

Naam .....

Straat en huisnummer .....

Postcode en plaats .....

Telefoon ..... Mailadres .....

ik word lid (€ 22,50 per jaar)

ik word donateur voor € ..... per jaar (minimaal € 20,00)

ALVAST BEDANKT!

Knip deze bon uit en stuur hem in een gefrankeerde enveloppe naar:
FODOK - Postbus 354, 3990 GD Houten

of meld je aan via www.fodok.nl

INFOLIO

GOEDOMTEWETEN...

Wil je meer weten over één van de genoemde onderwerpen of heb je zelf een interessant nieuwtje waar ook andere ouders hun voordeel mee kunnen doen?

Bel of mail ons:

(tekst)tel: 030 - 290 0360

info@fodok.nl

Zie ook www.fodok.nl

HERDENKINGSMONUMENT JOODSE DOVEN

Op zondag 17 oktober a.s. zal in het Hortusplantsoen te Amsterdam tegenover de voormalige J.C. Ammanschool een monument worden onthuld voor Joodse dove slachtoffers van het naziregime. Het is het enige monument ter wereld voor Joodse dove slachtoffers. Dat er nog nergens zo'n monument is, komt waarschijnlijk omdat doven door overheden en fondsen doorgaans alleen gezien worden als gehandicapte horenden en niet als een culturele minderheid met een eigen taal en een eigen cultuur. Hierdoor is dit initiatief nooit financieel ondersteund. Dankzij de vasthoudendheid van

de vrijwilligers van Stichting DovenShoah en de giften van betrokken particulieren komt het monument er uiteindelijk toch. Stichting DovenShoah vindt het belangrijk dat de geschiedenis van Joodse doven bekend is en niet vergeten wordt. Om het werk van de Stichting goed en deskundig te kunnen blijven doen zijn giften zeer welkom! Voor meer informatie: www.dovenshoah.nl

STICHTING LISA

Stichting Lisa is opgericht door Lisa van der Mark, zelf student op Gallaudet. De stichting heeft tot doel het inzamelen en beheren van financiële middelen om de studie te bekostigen voor Nederlandse doven en slechthorenden aan de Gallaudet University als reguliere voorzieningen niet (voldoende) beschikbaar zijn. UWV en DUO (voorheen IB-groep) betalen namelijk niet. Meer weten? zie www.stichtinglisa.nl

ONDERTITELING VAN DVD'S

SOAP! hield een enquête over ondertiteling van dvd's, waaruit bleek dat er veel onbekendheid bestaat op dit punt. Er komt een overzicht van ondertitelde dvd's (en voorankondigingen van nieuwe dvd's) en bij film-distributeurs zal worden aangedrongen op ondertiteling van Nederlandstalige films. Kijk voor de uitgewerkte enquête op de website van SOAP! www.ondertiteling.nu

NASCHOOOLSE OPVANG VOOR KINDEREN VAN SIGNIS

Op initiatief van Willemijn Kemp, zelf moeder, bestaat er voor tien kinderen van Signis de mogelijkheid tot naschoolse opvang bij Villa Vondel. Dankzij overleg tussen Villa Vondel, ouders en Signis zullen er twee dove en twee horende (en gebarende) begeleidsters komen en zal Signis zorgen voor vervoer van school naar opvang. Meer informatie bij Willemijn Kemp en Catherina Giskes en www.villavondel.nl. Wij hopen dat dit een voorbeeld kan zijn voor andere scholen!

ABC-BOEK MET HET NEDERLANDSE HANDALFABET

Arjenne Fakkkel, graficus/illustrator en moeder van twee dove dochters bracht recent het mooie ABC-boek met het Nederlandse Handalfabet uit. Het boek is bedoeld voor alle kinderen en met name voor kinderen met CI, in de leeftijd van nul tot rond zes jaar, die hiermee spelenderwijs lettervormen en letterklanken kunnen ontdekken. De plaatjes zijn zo getekend en gerangschikt dat zij kinderen de gelegenheid geven hun eigen verhaal erbij en eromheen te verzinnen. Het boek is ook geschikt voor mensen die het Nederlands Handalfabet willen leren. Voor voorbeeldpagina's, bestelwijze en totstandkoming van dit unieke boek, zie: www.arjennefakkkel.nl

ZAAM

Zaam is een nieuwe zorgonderneming die zich richt op jongeren / jongvolwassenen met een verstandelijke en auditieve beperking, die niet geheel zelfstandig kunnen wonen en ondersteuning nodig hebben op verschillende gebieden. De kleinschalige woonvoorziening in de Randstad zal plaats bieden aan zes tot acht mensen. Begeleiders hebben ruime ervaring met gebarentaal en zijn vaardig in het aanbieden van de Totale Communicatie. Gelijkaardigheid en respect, veiligheid en geborgenheid: dat is waar Zaam voor staat. Een plaats in de samenleving waar men zich echt thuis kan voelen. Wilt u meer weten over ons project, neem dan contact met ons op via info@zaamzorg.nl of 06-12939325. Binnenkort is ook onze website online www.zaamzorg.nl.

ONTPLOOIING DOOR COMMUNICATIE

Op 25 mei vond in Amsterdam de presentatie plaats van het boek *Ontplooiing door communicatie*:

Geschiedenis van het onderwijs aan doven en slechthorenden in Nederland door Marjoke Rietveld-Van Wingerden en Corrie Tijsseling. Het boek beschrijft de geschiedenis van doven en hun onderwijs in Nederland. Deze geschiedenis loopt voor een groot deel gelijk met ontwikkelingen in de omliggende landen.

DOVE KINDEREN VERTELLEN...

Stukjes van de inmiddels toch wel bekende Psydon-dvd's Dove kinderen vertellen... staan op YouTube: *Echtscheiding*, *Dood & Rouw* en *Liefde & Seks*:

WAPPERKIDS: NIEUWE DVD'S MET BOEKJE GEBAREN DOE JE ZO!

Wapperkids biedt professionele diensten en producten aan op het gebied van baby- en kindergebaren. Gebaren is leuk en voor iedereen! De boekjes en dvd's zijn speciaal ontwikkeld als zelfstudieboekje voor horende ouders met horende kinderen, voor pedagogisch medewerkers e.d. De tips en oefeningen in de boekjes sluiten aan bij de dvd. Ook veel extra informatie in over communicatie en taalverwerving bij kinderen en over gebaren met je kind. In deze serie verschijnen: *Baby & bedtijd*; *Peuter & bedtijd*; *Eten & drinken, kleding en kleuren*; *Kinderboerderij & dierentuin* en *Kinderdagverblijf*. De dvd's met boekje zijn verkrijgbaar via de boekhandel of www.wapperkids.nl

COLOFON

FODOKFORUM is het halfjaarlijkse leden- en donateursmagazine van de FODOK - Federatie van Ouders van Dove Kinderen - met of zonder CI Nummer 2, zomer 2010
Redactieadres:
FODOK - Postbus 354,
3990 GD Houten, onder vermelding van FODOKFORUM
(tekst)tel: 030 - 290 0360
fax: 030 - 290 0380
info@fodok.nl | www.fodok.nl
Bankrekening: ABN AMRO 42.94.74.857
t.n.v. FODOK te Nieuw Vennepe

Redactie Inge Doorn, Mariën Hannink en Map van der Wilden (FODOK), Frank Heijster (Meesters in Communicatie)
Vormgeving, opmaak en illustraties: Helga Wening van Raan, Studio Hooghalen

Fotografie Henk Wassink, Dick Sijsma, Frank Malipaard. Foto omslag. Frank Malipaard. Wij bedanken iedereen die foto's beschikbaar heeft gesteld voor deze uitgave.

Aan dit nummer werkten ook mee:
Bert Biesmeijer, Marjolein Buré, Marte Bol Raap, Inge Doorn, Mariën Hannink, Silvia Hartzema, Karla van der Hoek, Ruud Mourik, ouders Bram, Roos Wattel, Map van der Wilden, Aleida van Unen, Gert van Unen, Juke Westendorp.

Druk Mewadruk

Het volgende nummer van FODOKFORUM verschijnt in de winter van 2010. Daarnaast ontvangt u enkele keren per jaar een korte digitale update van FODOKFORUM.

FOTOFOCUS

ZWEMDIPLOMA GEHAALD!

FOTO'S GEZOCHT

Beelden zeggen vaak meer dan woorden of gebaren. Dat geldt ook voor het werk van de FODOK. Help ons daarom een verzameling mooie foto's op te bouwen. Foto's van je kind op school, thuis, op vakantie, op de sportclub, een speciaal moment. Je kind alleen, of juist samen met anderen. Als je die foto's met ons wilt delen zodat wij ze kunnen gebruiken, ook voor andere FODOK-doeleinden -zonder kosten, met vermelding van naam en bijschrift- zijn wij je zeer erkentelijk. In deze rubriek staat elke keer zo'n bijzondere foto.

Maud (7) en haar vriendinnetje Manoe (7) zijn doof, maar dragen beiden twee CI's. Ze hebben net hun A-diploma gehaald in zwembad 'de Gelenberg' in Druten. Bijna twee jaar hadden ze les, want leren zwemmen zonder dat je hoort is best wel lastig. Ze keken vaak naar wat de andere kinderen deden en ook de badmeester en de badjuf hebben een paar gebaren geleerd. Zeker in het begin hielpen wij (ouders) veel langs de kant met gebaren. Inmiddels hebben ze ook hun B-diploma gehaald. Wat zijn we trots op ze! De foto is gemaakt door Alexandra Gramser.

Zwemles is voor veel dove kinderen - met of zonder CI ingewikkeld. Iedereen probeert iets passends voor zijn / haar kind te regelen. Soms gaat dat makkelijk, vaak is 't best moeilijk. Volgende keer in FODOKFORUM een artikel over zwemles. Mail ons hoe het bij jullie gaat of is gegaan, geef ons tips en ideeën.

Mail jouw foto met een korte toelichting naar info@fodok.nl en wie weet staat ie de volgende keer op deze plek!!